

iskolai tanárról, aki fényes magyar győzelemként adta elő a mohácsi csata történetét, amelynek eredményét azután ugyanolyan ármányos árulás rontotta volna le, mint a szabadságharcét Görgei állítólagos árulása. Hallottam olyan tanárról, aki azzal büszkélkedett, hogy amíg ő tanítja az idegen nyelveket, addig az ő iskolájában magyar gyerekek másképp, mint magyarul, egy szót sem fognak tudni. Persze mi kivesző öslényeknek tekintettük azokat a hazafiaskodókat, akik a tudatlanságból csináltak nemzeti erényt.

Most kissé meglepődünk, hogy megint fölbukkan ez a betegség. Magyarázhatjuk a jelenséget a háborús ideglázzal, amely a lelki ellenálló képességet is kikezdi, vigaszunk az lehet, hogy ezt a gyermekbetegséget is kiheveri tudományos életünk, amely most mégis erősebb, mint volt száz éve, vagy a szabadelvű korban.

TÖRÖK PÁL

A JÓ MAGYAR EJTÉS

A TÖMEGBEN ÉLŐ EMBER egyik legsodálatosabb vonása fejlett alkalmazkodó képessége. Az egyén nyugtalankodik, esetleg békétlenkedik, a nagy tömeg azonban kivéve a rövid ideig tartó és ritka felindulásokat, tűr, hallgat, és a legnehezebb körülményekhez is hozzászokik. Az emigráns oláh író, Panait Istrati fejtegette, hogy a poloskákérdés szokás dolga. Vagy kiirtják, vagy megszokják. Hosszadalmasabb és fáradságosabb dolog kiirtani. A nagy tömeg így gondolkodik sok minderről, különösen mindennapi életünk, kultúránk és nemzeti egyéniségünk egyik legjellegzetesebb tulajdonáról: nyelvünkről. Mindenki hallotta Pesten és a vidéki városokban az egyre jobban elharapódzó idegenszerű kiejtést, de addig nem vettük észre, míg Kodály Zoltán érzékeny hallása és ép magyar ízlése nem figyelmeztetett rá. A nagy tömeg a legjobb úton volt, hogy megszokja a nyelvre ráakódó, lényegét eltorzító idegen kiejtést, hanglejtést: a megropogtatott, szinte megrágott szavakat, a pesties kérdező éneklést, a színtelenre nyújtott beszédmodort és a többi felburjánzó rossz szokást.

A kérdés nagy jelentőségét élesen világítják meg azok a szavak, amelyeket a Pázmány-egyetem bölcsészeti karán rendezett első ejtési versenyen az akkori dékán, Eckhardt Sándor mondott: „Sokszor nyelvek pusztulnak bele abba, hogy az azon nyelven beszélők előtt a saját anyanyelvüknek nincs kulturális tekintélye, míg a felsőbb osztályokban használt idegen nyelvnek van. Ilyenféle lehetett a helyzet a XVIII. században, mikor felsőbb osztályaink meggyőződése volt, hogy a magyar nem alkalmas nyelv az európai műveltség kifejezésére. Csekélyebb mértékben ez a kisebbségi érzés öntudatlanul ma is megvan a magyar középosztályban, mert míg a magyar szülők súlyos összegeket áldoznak arra, hogy gyermekeik idegen, így elsősorban a német nyelvet jól és hibátlanul megtanulják, a legcsekélyebb gondot sem fordítják arra, hogy a magyar nyelvet tisztán és szépen beszéljék. Tehát újra tekintélyt, kulturális presztízst kell teremteni a magyar nyelvnek, mert ehhez a magasabb értékeléshez roppant nagy nemzeti érdekek fűződnek.“

E szavak igazságát mindenki érzi: ez a probléma hajtó ereje. Szerényen indult a mozgalom: nem alakult egyesület a helyes kiejtés védelmére, sőt bizottságokat sem küldtek ki, a kérdés jelentősége, hirdetőinek egyéni reputációja mozgatta az ügyet.

1937 december 9-én olvasta fel értekezését Kodály Zoltán „A magyar kiejtés romlásáról“ a Báró Eötvös József Collegium volt tagjai Szövetségé-

nek közgyűlésén. Az előadásra először a Rádió figyelt fel, ahol szintén Kodály Zoltán beszélt a kérdésről 1938 szeptember 18-án.

Az alapvetés után megkezdődhetett a gyakorlati munka. A budapesti egyetem bölcsészeti fakultása, mint a magyar tudományos élet egyik legtekintélyesebb szervezete és a jövő magyar tanár nemzedék nevelője, valóban hozzá méltó feladatra vállalkozott, amikor a gondolatnak otthont adott. Különösen szerencsés volt a mód, ahogyan hozzákezdtek a realizálás művéhez. Jókai még azzal csúfolta a Bach-féle kormányrendszert, hogy léptenyomon tilalmakba ütközött a rebellis magyar. Akkor még tréfálkoztak ezen, azóta annyira megszoktuk a különféle gyanúsító tilalmakat, hogy már nemcsak a hivatalos és félhivatalos adminisztráció tilt és büntet, hanem már a társadalmi mozgólódások legfőbb ambíciója is az, hogy tilthassanak, irányt szabhassanak és büntethessenek. A sportokat és a gazdasági életet kivéve kevés olyan társadalmi törekvést jegyez fel a napi krónika, amely nem a hibákat keresi és torolja meg, hanem a jót jutalmazza. Mintha a helyes kiejtés jutalmazására kítűzött díjakkal visszatért volna a bölcsészeti kar a régibb, emberségesebb magyar életformához is.

A verseny kiírásának érdekessége még, hogy külön hangsúlyozták a feltételek: a tájnyelvi ejtési sajátágok nem számítanak hátránynak. Ez a rövid mondat azt jelenti, hogy a versenyt kiíró nagy tekintélyű testület, az ú. n. „parasztos“ tájszólást nem tartja sem szégyenletesnek, sem nevetségesnek. Eddig a magyar középosztály kevés kivétellel csak a gúny és lenézés formáit találta a táj szóláshoz illőnek. Meg is lett az eredménye ennek a magatartásnak. Azt hiszem mindenki találkozott Pesten a középosztály alsóbb rétegeiben olyan félművelt nőekkel és férfiakkal (különösen nőekkel), akik ha fáradtak voltak, vagy megfélemeztek magukról, beszélték szépen az anyjuktól tanult somogyi, vagy szegedi dialektust, de ha finomak és előkelők akartak lenni, átcsaptak a pesties éneklésbe. Találkoztam olyan alaposan művelt emberrel is, aki a mindennapi érintkezésben enyhén táj szólással színezett magyar nyelvet beszélt, de pódiumon, amikor nagyobb közönségnek adott elő, úgy megrágtta, megharapdálta a magyar szavakat, mintha német anyanyelvűnek született volna és frissiben tanulta volna meg a magyart. Mindkét esetben a sznobizmus okozza ezeket az ejtési „mutálásokat“, amelyek nemcsak nevükkel emlékeztetnek a kamaszkor hangváltására. A lényegük is azonos. Ahogyan a kamasz hangja a gyermekkori csengés és férfikor mélyebb zengése között ingadozik, középosztályunk nagy része is a helyes ejtés és az „előkelő“ rossz példák között imbolyog. Éppen mert középosztályunkban ilyen bizonytalanság uralkodik, időben érkezett ez az állásfoglalás, amely talán megelőzi a további romlást.

Az első versenynek nagy sikere volt a hallgatók közt, a sajtóban, a rádióban. Ezért elhatározták, hogy állandósítják a díjat, és Gombocz Zoltánról nevezik el. Azóta minden dékán tett valamit a jó magyar ejtés érdekében. Különösen nagy jelentőségű Gerevich Tibor munkássága. A díjak kiosztását ünnepséggel kapcsolta össze, hogy a hallgatók emlékeztében maradandóbb nyoma legyen a helyes magyar ejtésnek, és megbízásából Eckhardt Sándor összeállította azokat az írásvetéseket, amelyek összefüggenek ezzel az ügyvel. Most jelent meg a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadásában az ízléses kiállítású, elegáns füzet „A jó magyar ejtés aktái“ címmel.

A kis kötet első tanulmánya Kodály Zoltán azóta sokat emlegetett előadása, amelyet az Eötvös-Collegiumban olvasott fel. Kerek szerkezete, megfigyeléseinek, gondolatainak gazdagsága és finom lírával színezett lelkesedése miatt középiskolai tankönyveinkbe kívánczok. A problémának szinte minden részletét megvilágítja.

Mindjárt a kiindulásnál észreveszi, hogy helyzetünk minden más nemzetétől eltérő, de a különbség sajnos nem javítja, hanem rontja kilátásainkat. „Normális fejlődésű nemzet nyelvszokására, általában külső-belső kulturális életére — mondja Kodály Zoltán — döntő hatása van a legműveltebb rétegek, még akkor is, ha politikai befolyását elvesztette. (Franciaország.) Ez hatalmas biztosítéka a kulturális fejlődésnek, mert az alsóbb rétegek előtt becsületet szerez a szellemi kultúrának, vonzóerőt gyakorol lefelé s a többi közt irányítóan hat a nyelvszokásra, kiejtésre. — Mi a helyzet nálunk? Ismert történeti fejlődés eredménye, hogy legelőkelőbb köreink a nemzeti kultúra ápolásában rájuk váró feladat elől már jó ideje következetesen kitérnek. Magyar nyelvszokásukat, kiejtésüket pedig mintának el nem fogadhatjuk. Ez a kiejtés részint az illetők idegen származása miatt, részint a kora gyermekségükben megkezdett idegen nyelvtanulás miatt tele van idegen izzel, a magyar közszokástól eltérő, tehát helytelen ejtémóddal.“

Itt már megjelöli a magyar ejtés romlásának három okát: 1. a példaadó vezető réteg káros hatását, 2. a nem mindig gyökeres asszimilációt, 3. az idegen nyelvek korán kezdett tanulását. Szinte ezt a harmadik okot fejtegeti tovább, amikor rámutat arra, — amit fenntebb idéztünk — hogy ott romlik a kiejtés, „ahol fogyatékos a nemzeti öntudat és a velejáró felelősségérzet“. Ahol „az idegen nyelvek tudása fontosabb, mint a nemzeti nyelv“.

Az általános okokon kívül rámutat néhány részletre, amely szintén rontja kiejtésünket. Ilyen a sok fordítás, különösen a zeneművek torzított szövege, ilyen az oktatás teljes hiánya. „Végigjárhatjuk a tizenhat iskolát anélkül, hogy valaha figyelmeztetnének a hibás kiejtésre s megmutatnák a jót.“ Itt eljut Kodály Zoltán napjaink egyik legcsodálatosabb tüneményéhez: minden felelős és felelőtlen tényező a nemzeti érzés renaissanceát emlegeti, a nemzeti nyelv és irodalom pedig Hamupipőke sorban tengődik iskoláinkban. Sokat és talán érdekeset is lehetne erről írni, de elégedjünk meg azzal, hogy ez a tény igen jól jellemzi a mai fura helyzetet.

A szokottnál bővebbre terjeszkedő ismertetés sem térhet ki sajnos azokra a megfigyelésekre, amelyekkel Kodály Zoltán finom zenei érzéke a magyar ejtést jellemzi. Már a versenyek tanulságai alapján Horváth János észrevételei egészítik ki a magyar ejtés mai helyzetének képét: „... a jó, a helyes, a magyaros ejtés és hangidom nemcsak egyetlen egyféle. Ott van a sokféle tájéjtés, meg az egyikkel nem egészen azonos, bár kissé hol az egyikhez, hol a másikhoz húzó közéjtés, az ú. n. irodalmi. Versenyeinken természetesen szívesen látjuk mindegyiket, mert mindegyik jó, szép és helyes, gyökeresen vagy művelt módon magyar. Tájit, sajnos, keveset hallottam ... Hallottunk viszont tájilag színtelen ugyan, de semmi szempontból sem kifogásolható, értelmes, ép idomú magyar beszédet is, igazi irodalmi, felszég-ségeiből kivetkezett, általánosodásra alkalmas, jó pesti beszédet (mert van ám olyan is, hiszen van itt elég magyar!) s a bírálóbizottság azt kész örömmel fel is vette a jutalmazandók közé.“

A versenyek egyik felemelő mozzanata az, amit Horváth János emelt ki. A másik optimizmusra okot adó körülményt Laziczus Gyula állapította meg: „... a helyes és jó magyar ejtés versenye voltaképp már a verseny előtt eldőlt. Olyan pályázó, akinek ejtésében idegen íz, nyilvánvaló idegenség lett volna érezhető, nem jelentkezett“. Ez azt jelenti, hogy most még mindenki maga is meg tudja bírálni, hogy helyesen beszél-e magyarul, a jó ejtés öntudata tehát csorbítatlanul él a műveltebb emberek lelkében. A versenyek feladata valóban az marad, amit az alapítók gondoltak: társadalmi tekintélyt szereznek a helyes, szép magyar beszédnek.

Mióta Kodály Zoltán tanulmányait megírta, a Pázmány-Egyetem bölcsészeti fakultása immár három versenyt rendezett. E versenyek tanulságait

ismertetik ebben a füzetben. A sajtóban, rádióban élénk visszhangja volt e törekvéseknek. Azt hihetné az ember, hogy ezek után a gondolat feltartóztatlanul hömpölyög végig az egész országon. De nem lennének magyarok, ha ez így lenne. Nálunk abból még nem lesz cselekedet, ha belátjuk egy-egy eszme életrealitását, hasznosságát, szükségességét. Néha jó, ha így van, néha rossz. A jelen esetben biztosan rossz. Reméljük, hogy a most megjelent kis kötet tette sarkalja az egész nemzeti közvéleményt és az itt-ott már jelentkező követők hamarosan megszaporodnak.

FÁBIÁN ISTVÁN

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

Az orosz front és az Anglia elleni háború — Északeurópai kérdések — Vichy és Németország — Franciaország és az angolszász hatalmak — Törökország és a Közelkelet — Az indiai probléma — Az angol kormány átalakítása — Ausztrália és a japán térfoglalás — Amerika és a csendesóceáni japán hegemonia.

AZ EURÓPAI DIPLOMÁCIA kérdései továbbra is függvényei a harcéri helyzetnek. Mintha azonban Angliában ingadozás lenne érezhető annak az annyit hangoztatott nézetnek következtében, hogy t. i. a főhadszintér Európa, illetve az orosz síkság s itt kell a háborúnak eldőlnie. Az angol közvélemény és kormányzás ugyan bízik a Szovjetunió egyre tartó ellenoffenzívájában, melyről a német hadvezetés azt jelenti, hogy az elhárító harcokban az orosz tömegtámadások sorra összeomlanak. Azonban közben egyre sötétebb hírek érkeznek a Távol-Keletről s ezek hovatovább elhomályosítják az európai hadi helyzet felől vallott optimizmust. Ezzel szemben a német hadvezetés, mely természetesen kiterjeszti a maga kezdeményező tevékenységét a Földközi-tenger medencéjére is s így élénken kell, hogy figyelje a Suezről keletre lejátszódó roppant változásokat, azt tartja, hogy a hadszínterek kérdése nem különíthető el egymástól s az angolszász államok ellenfelei a közös cél érdekében, rokon irányokban küzdenek. A német és japán hadvezetés és diplomácia ezért hangoztatja, most már meglehetősen nyíltsággal, hogy közeledik az idő, midőn a földközi-tengeri-szuezi-indiai-óceáni vonalon a két fronton küzdő hatalmak egymásnak kezet nyújthatnak.

Ezeknek a nagy elgondolásoknak világánál természetesen az angolszászok azok, akik fő ellenfélnek számítanak. A német tengeralattjárók a tavasz első hírére új nagy tevékenységbe kezdtek s váratlan megjelenésük nem kíméli már Amerika partjait sem. Ugyanakkor a német légiflotta is szorgosan ügyel a földközi tengeri angol hajókra, természetesen nem tévesztvén szem elől a rossz időjárás miatt egyelőre korlátozott oroszországi feladatokat sem. A német tengeri hajóhad pedig éppen most hajtott végre olyan haditényt, melynek jelentőségét különösképpen méltatják a kommentárok. Több német hadihajó haladt át a La Manche-csatornán, anélkül, hogy ezt az utat megakadályozhatták volna az angolok. Mindezek a hírek fokozzák a németek elszántságát, melyet különben is ébren tartanak a politikai vezetők heroikus és kitartó magatartásra intő, a nagy feladatokra szüntelen figyelmeztető megnyilatkozásai.

Ezalatt az orosz fronton állandóan mozgó hadviselés folyik és a német védekezés nagy energiával veszi ki részét a küzdelmekből. A német hadijelentések minden esetben hangoztatják, hogy a német elhárítás erején és